

تأثیر تحریم‌ها و توافقات بین‌المللی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تأکید بر انتقال تکنولوژی در ایران

سید محمدعلی اکرمی راد^۱

زاداله فتحی^۲

حمید طبائی‌زاده فشارکی^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۰۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰

چکیده

تحریم یکی از اهرم‌های بازدارنده و مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) می‌باشد. توافقات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک، ضمن مؤثر بودن در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، محدودکننده و بازدارنده تحریم می‌باشند. این مطالعه باهدف بررسی نقش تحریم‌ها و توافقات بین‌المللی در جذب FDI با تأکید بر انتقال تکنولوژی در ایران انجام شد. این پژوهش با دیدگاهی جامع، تأثیر عامل تحریم را همراه با تأثیر عوامل مرتبط دیگر با بهره‌گیری از نظرات خبرگان و کارشناسان، موردبررسی قرار داده است. جامعه آماری شامل ۱۲۳۶ نفر از مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی کلان بود که با استفاده از جدول کرجسی - مورگان، حجم نمونه برابر ۲۱۳ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری ساده تصادفی انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه به‌دست‌آمده و در تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی به روش تحلیل مؤلفه اصلی استفاده گردید. نتایج نشان داد که عامل تحریم باعث کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی گردیده و عوامل پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی، توسعه توافقات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک، در ارتباط تنگاتنگ با تحریم‌ها به عنوان عوامل مؤثر در جذب FDI و محدودکننده و بازدارنده تحریم، نقش بارز و عمده‌ای را ایفا می‌کنند.

کلمات کلیدی

تحریم، سرمایه‌گذاری خارجی، انتقال تکنولوژی، توافقات بین‌المللی.

طبقه‌بندی JEL: 019,020,030

۱- گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. makramirad@yahoo.com

۲- گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) z_fathi46@yahoo.com

۳- گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. hamidtabaiezade@gmail.com

تحریم به‌عنوان یکی از اهرم‌های بازدارنده در خدمت سیاست خارجی کشورها است که بدون استفاده از نیروی نظامی، کشور هدف را به تجدیدنظر در خصوص تصمیمات خود و تمکین در برابر قدرت‌های جهانی وادار می‌کند. تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان یکی از موانع جدی در خصوص جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی محسوب می‌شود که در نوع خود انتقال تکنولوژیکی را نیز محدود می‌نماید و به انزوای کشور تحریم‌شونده منجر می‌شود. بر طبق نظر مکنزی، تحریم، موضوعی میان‌رشته‌ای است، یعنی نه‌تنها زوایای اقتصادی و سیاسی بین‌المللی، بلکه مباحث حقوقی، جامعه‌شناسی و از همه مهم‌تر روانشناسی اجتماعی را در برمی‌گیرد. بر اساس اقتصاد سیاسی بین‌الملل، تحریم اقتصادی ابزاری در خدمت سیاست خارجی کشورهاست، زیرا تجارت می‌تواند اهرمی برای تنبه طرف مقابل باشد، بدون آنکه از نیروی نظامی استفاده شود. از منظر حقوق بین‌الملل عمومی، اعتبار حقوقی و مشروعیت داشتن اقدامات تحریمی، مهم است. از این دیدگاه تحریم‌های بین‌المللی که در چارچوب سازمان ملل متحد مقرر و اعمال می‌شوند، اعتبار حقوقی و مشروعیت بین‌المللی دارند، اما در اعتبار داشتن و قانونی بودن اعمال تحریم‌های یک‌جانبه و نیز تحریم‌های فرا سرزمینی ثانویه و ثالث، تردید وجود دارد. تحریم‌های فرا سرزمینی به سبب آنکه ناقض اصول مسلم حقوق بین‌الملل مانند حق توسعه و اصل مداخله نکردن در امور داخلی دیگر دولت‌ها و اصل بی‌طرفی هستند و با اصول آزادی تجارت و کشتیرانی بین‌المللی مغایرت آشکار دارند، مردود و نامعتبرند (مجتهد زاده، ۱۳۷۸). در واقع، مهم‌ترین اثر اقتصادی تحریم‌ها که سبب ضعف و از هم‌گسیختگی نظام اقتصادی کشور هدف می‌شود، عدم امکان سرمایه‌گذاری خارجی، تبادلات مالی و تکنولوژیکی است. تحریم، تأثیر مخربی بر کل جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد (نگوین و احمد، ۲۰۲۲) ۱. با این حال، همه انواع فعالیت‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به یک اندازه تحت تأثیر تحریم‌ها قرار نمی‌گیرند. در تحلیل‌ها، شواهدی ارائه می‌گردد که نشان می‌دهد تحریم‌ها با ممانعت از توسعه زیرساخت‌ها و توسعه اقتصادی در کشورهای میزبان، تأثیرات مخربی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. باری وکلینبرگ (۲۰۱۵) ۲ در مطالعه خود نشان دادند که تحریم‌ها، تجارت بین‌المللی و جریان مالی را تحریف می‌کنند وقتی که شرکت‌ها و دولت‌ها باید با محدودیت‌های مهم‌تر، با یک محیط کار جدید سازگار شوند. میرکینا (۲۰۱۸) ۳ معتقد است که تحریم‌های پرهزینه در کاهش FDI تأثیر چشمگیری داشته؛ ولی تأثیر طولانی‌مدتی در رابطه با آن مشهود نیست. اگرچه پیوند بین تحریم‌ها و FDI در ادبیات موجود ثبت‌شده است، اما در اکثریت قریب به اتفاق این مطالعات از تنوع اساسی بین

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... / اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

تاکتیک‌های مختلف نفوذ استفاده شده توسط سرمایه‌گذاران خارجی، غفلت شده و با FDI به‌عنوان یک جریان سرمایه همگن رفتار کرده‌اند (فورتینر، ۲۰۰۷) ۴ در نتیجه، ارزیابی چگونگی تأثیر تحریم‌ها بر FDI به‌طور دقیق و جامع مورد بررسی قرار نگرفته است. لو و باخ (۲۰۲۲) ۵، با استفاده از پایگاه داده تحریم‌های جهانی برای بررسی تأثیر تحریم‌ها بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، دریافتند که تحریم‌ها تأثیر نامطلوبی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته و زنجیره‌های ارزش جهانی و پیوندهای بانکی، رابطه بین تحریم و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تعدیل می‌کنند.

ضمن توجه به نقش مهم تحریم‌ها در جذب سرمایه خارجی، اتخاذ رویکرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مستلزم همزیستی مسالمت‌آمیز با کشورهای پیشرفته صنعتی است. ایجاد رشد بلندمدت از دو طریق ممکن می‌باشد. ۱- دسترسی به دانش فنی ۲- وجود بازار بالقوه عظیم. البته برخورداری از مزایای تجارت و سرمایه خارجی فقط در سایه اتخاذ سیاست تجاری و صنعتی متناسب با وضعیت هر کشور امکان‌پذیر می‌باشد. جهانی‌شدن سرمایه، مستلزم برپائی نهادهای بین‌المللی و وضع هنجارهای اخلاقی و سیاسی متناسب با آن بوده است که کشورهایی که تمایل به تعامل سازنده با کشورهای پیشرفته دارند، ناگزیرند آن‌ها را با عنایت به منافع ملی خود بپذیرند. (هادی زوز، ۱۳۹۷)

توافقات بین‌المللی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نقش قابل‌توجهی داشته است طبق تحقیق به‌عمل آمده، کشورهای در حال توسعه که معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه بیشتری با کشورهای توسعه‌یافته، منعقد می‌کنند، جریان‌ات سرمایه‌گذاری مستقیم بیشتری دریافت می‌کنند. (حیدری، ۱۴۰۰). بر طبق نظر کارشناسان علم روابط بین‌الملل، نیاز کشورها به یکدیگر در چگونگی برخورد آن‌ها با یکدیگر تأثیر به‌سزایی دارد. در این خصوص نمونه‌های بسیار زیادی وجود دارد. برخورد بسیار ملایم اروپا در تحریم روسیه بعد از الحاق کریمه، به دلیل تجارت قابل‌ملاحظه با روسیه بوده و برعکس به دلیل تجارت ناچیز آمریکا با روسیه، تحریم روسیه بسیار آسان و کم‌هزینه می‌شود. در همین راستا عربستان سعودی با سرمایه‌گذاری بسیار زیاد به دنبال تعدیل سیاست‌های مسکو می‌باشد. بی‌نیازی آمریکا به ایران و بالعکس نیاز آمریکا به عربستان، ترکیه و مصر باعث می‌شود تا برخورد آمریکا با آن کشورها متفاوت از برخورد با ایران می‌باشد. حضور در مدارهای قدرت، ثروت، صنعت و فرهنگ منطقه‌ای و جهانی باعث می‌گردد تا در نحوه برخورد کشورهای تحریم‌کننده با کشور هدف، تغییرات قابل‌ملاحظه‌ای صورت گیرد. در خصوص تأثیر عامل تحریم بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مطالعات فراوانی از سوی محققین داخلی و خارجی صورت گرفته که به‌طور گسترده به بررسی اثرات تحریم‌های اقتصادی، سیاسی، بهداشتی و نظامی آمریکا و اروپا بر ایران پرداخته‌اند. اغلب مطالعات این

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

حوزه به بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی و ارتباط آن با تحریم‌ها تمرکز کرده‌اند، اما به بررسی تأثیر عامل تحریم همراه با عوامل خارجی مرتبط کمتر پرداخته شده است. این پژوهش به بررسی تأثیر عامل تحریم هم‌زمان با نگاه به عوامل مرتبط بسیار نزدیک همچون عوامل پذیرش قوانین، عضویت در سازمان‌های بین‌المللی، توافقات و مکانیسم‌های جهانی حل اختلاف و سرمایه‌گذاری‌های مشترک بر روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه کارشناسان و خبرگان این حوزه با رویکرد تکنولوژی پرداخته است. این پژوهش با جامع‌نگری اتخاذ شده در ادامه یافته‌های محققین داخلی و خارجی، به سهم خود گامی است در راستای افزایش دانش موجود برای دانش‌پژوهان و کارگزاران اقتصادی حوزه سرمایه‌گذاری خارجی. نتایج این مطالعه می‌تواند به غنای ادبیات موضوع کمک کند و راهکارهای عملیاتی برای مقابله با اثرات تحریم‌ها در حوزه صنایع فراهم آورد. این مطالعه با بیان مبانی نظری تحریم، به اهداف آن پرداخته و با ذکر تاریخچه تحریم‌های خارجی علیه ایران، با بررسی روند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، به اثرات تحریم در ایران می‌پردازد. سپس با مرور مطالعات داخلی و خارجی در این زمینه، روش انجام آن را بیان نموده و با ارائه یافته‌ها، به نتایج حاصل از این مطالعه پرداخته و پیشنهادهای لازم را ارائه می‌نماید.

تحریم، اهداف و مبانی نظری آن

تحریم اقتصادی، نوعی دیپلماسی اجبار است که در آن آمیزه‌ای از زور و دیپلماسی به صورت هدفمند استفاده می‌شود تا دشمن را که به دنبال تغییر وضع موجود است و یا هم‌اکنون وضع موجود را دگرگون ساخته است وادار نماید تا در تصمیم خود تجدیدنظر کند. هدف از اعمال تحریم‌ها، ایجاد سختی است یا به عبارت بهتر ایجاد درد و ناکامی به نوعی که کشور هدف تحریم‌ها رفتار خود را تغییر دهد. واژه درد هم نشان‌دهنده هدف تحریم‌هاست و هم محدودیت‌های ذاتی آن‌ها. درد ایجاد اختلالی می‌کند که بسیاری از افراد می‌خواهند از آن اجتناب کنند، اما همین درد، قابل مدیریت، تحمل و حتی در بلندمدت قابل انطباق‌پذیری است و حتی می‌تواند به نفع‌گیرنده و احساس‌کننده درد تمام شود. البته بعد فیزیکی و جسمی درد کمتر در تحریم‌ها لمس می‌شود. هدف تحریم‌ها همیشه ایجاد شرایط نامطلوب برای کشور و نهاد هدف است. این نهادها و کشورهای هدف باید درد را چنان لمس کنند که در نهایت مجبور به انجام رفتار دیگری شوند. در این حالت تحریم‌ها نوعی خشونت را با خوددارند. (نفیو، ۱۳۹۷). تحریم اقتصادی، اهرمی است که کشور مخالف را به این نتیجه می‌رساند که هزینه تمکین در برابر خواست کشور تحریم‌کننده، کمتر از هزینه ناشی از اعمال تحریم اقتصادی علیه آن کشور است. تحریم به معنای وسیع، انواع گوناگونی از اقدامات را در برمی‌گیرد، از جمله تعلیق روابط

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... / اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

سیاسی، ایجاد وقفه در ارتباطات از راه محدود ساختن با قطع کردن بخشی از امور تجاری و مالی یا تمامی آن و برخورد نظامی (آقابخشی و افشاری راد، ۱۳۷۵). دولت تحریم کننده را دولت آغازگر و دولت تحریم شونده را دولت هدف می نامند (لی چین ۱۳۷۶). هدف از تحریم بین المللی تنبیه دولت خاطی و واداشتن آن به مراعات هنجارها است (میرزایی بنگچه، ۱۳۷۶) تحریم برحسب موقعیت دولت آغازگر و مناسبات آن با دولت هدف، به تحریم اولیه و ثانویه و ثالث دسته بندی می شود، در تحریم اولیه، دولت آغازگر با دولت هدف، اختلاف های مستقیم سیاسی و اقتصادی دارد و تحریم فقط شامل دولت هدف می شود. در تحریم ثانویه اقدامات تحریمی علیه کشورهای دیگری است که با دولت هدف رابطه تجاری و مالی دارد. تحریم ثالث، علیه کشورهایی است که با کشور یا کشورهای هدف در تحریم ثانویه مناسبات اقتصادی دارند (نف، ۱۳۷۶). تحریم اقتصادی به دو گونه تجاری و مالی تقسیم می شود. تحریم تجاری، معمولاً گزینشی است و یک یا چند کالا را در برمی گیرد، اما تحریم مالی شامل قطع کمک های رسمی و دولتی است و در شدیدترین مرحله، به مسدود نمودن دارایی های دولت هدف منجر می شود. در نتیجه، این تحریم روند مناسبات مالی را متوقف و از انجام گرفتن فعالیت های تجاری دولت هدف به صورت مستقیم یا غیرمستقیم ممانعت می کند. تحریم مالی، به ویژه در موارد تأمین مالی طرح های بنیادی توسعه، شرایط دشوارتر و هزینه های بیشتری را بر کشور هدف تحمیل می کند (هوف باور، ۱۳۷۶). مبنای حقوقی تحریم های اقتصادی در سازمان ملل به ماده چهارم و یکم منشور بازمی گردد؛ که بیانگر این نکته است که شورای امنیت قادر است برای اجرای تصمیمات خود فعالیت هایی را که دربرگیرنده نیروی مسلح نباشد. اعمال نماید و محق است که از اعضای ملل متحد درخواست نماید که به این قبیل اقدامات بپردازند. این فعالیت های ممانعتی، می تواند شامل متوقف ساختن همه یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و یا قطع روابط سیاسی باشد (جلالی مهر، ۱۳۹۹) از منظر حقوق بین الملل عمومی، اعتبار حقوقی و مشروعیت داشتن اقدامات تحریمی، مهم است. از این دیدگاه، تحریم های بین المللی که در چارچوب سازمان ملل متحد مقرر و اعمال می شوند، اعتبار حقوقی و مشروعیت بین المللی دارند، اما در اعتبار داشتن و قانونی بودن اعمال تحریم های یک جانبه و نیز تحریم های فرا سرزمینی ثانویه و ثالث، تردید وجود دارد. تحریم های فرا سرزمینی به سبب آنکه ناقض اصول مسلم حقوق بین الملل مانند حق توسعه و اصل مداخله نکردن در امور داخلی دیگر دولت ها و اصل بی طرفی هستند و با اصول آزادی تجارت و کشتیرانی بین المللی، مغایرت آشکار دارند، مردود و نامعتبرند (مجتهد زاده، ۱۳۷۸). هزینه های تحریم اقتصادی عبارتند از: ۱- بالا رفتن هزینه واردات و صادرات ۲- از دست رفتن قدرت رقابت کالاهای

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

صادراتی و گران‌تر شدن واردات ۳- افزایش نرخ بهره و هزینه‌های تأمین مالی میان‌مدت و بلندمدت ۴- تلف شدن وقت و انرژی کشور ۵- ایجاد بلا تکلیفی در اقتصاد درمیان سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی ۶- ایجاد تردید برای سرمایه‌گذاران خارجی جهت سرمایه‌گذاری ۷- بالا رفتن ریسک تجاری و سرمایه‌گذاری و هزینه‌های هرگونه تأمین مالی نسبت به میانگین جهانی و منطقه‌ای ۸- ایجاد ضربه بر اقتصاد کلان کشور در صورت هدف قرار گرفتن کالای اصلی کشور ۹- ایجاد کندی رشد و افزایش تورم بر اثر فضای روانی منفی بر این فعالیت‌های اقتصادی.

در خصوص تأثیر رابطه اقتصادی بر روابط سیاسی و کاهش تضادهای سیاسی نظریات متفاوتی مطرح گردیده است. به نظر "کوهان" استفاده از رابطه اقتصادی میان دولت‌ها به عنوان ابزار چانه‌زنی سیاسی سازوکاری است که از طریق آن وابستگی متقابل با رفتار سیاسی پیوند می‌خورد. وابستگی متقابل در نوع تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اقتصادی دولت‌ها اثر می‌گذارد. شناسایی سازوکاری که دولت‌ها با آن از مناسبات اقتصادی خود قدرت چانه‌زنی کسب می‌کنند، معیاری برای بررسی چگونگی اثرگذاری وابستگی متقابل بر مجادلات سیاسی به دست می‌دهد.

تعامل اقتصادی احتمال درگیری و تضاد را کاهش می‌دهد و اگر بازارهای اقتصادی از طرف دولت‌ها مجال نشو و نما بیابند، به تدریج دولت‌ها را به واسطه ابزارهای اقتصادی، مانند تجارت به هم پیوند زده و نیاز به مرزبندی‌های سیاسی و درگیری‌های سیاسی کاهش می‌یابد. مبادله اقتصادی، منافع اقتصادی را جایگزین منافع امنیتی کرده و به دنبال آن منافع ملی با جستجوی ثروت تعریف می‌شود. (کرسنزی، ۱۹۷۰). افزایش هم‌مرزی کشور تحریم شده با کشورهای دیگر و همچنین زیاد بودن قطب‌های اقتصادی نظام بین‌الملل، امکان اجماع علیه کشورهای تحریم شده را کاهش می‌دهد. (زهرانی، ۱۳۸۷).

به نظر "کانت" وابستگی متقابل با ایجاد انگیزه‌هایی برای حفظ محیط همکاری و پرمفعت تجاری، مناسبات مسالمت‌آمیز را بین دولت‌ها تقویت می‌کند. حقوق مالکیت و حقوق دسترسی بین‌المللی، سودآوری و رشد را تسهیل می‌کند، اما درعین حال نیازمند صلح و همکاری بین دولت‌هاست. هرچه این مناسبات اقتصادی قوی‌تر شوند، مشوق‌های حفظ محیط مسالمت‌آمیز و همکاری بین‌المللی بیشتر می‌شود. به معنای دقیق کلمه، این مشوق‌ها خطر درگیری بین‌المللی را کاهش می‌دهند... "دومکه" می‌گوید که افزایش ثروت حاصله از تجارت برای هر کشور اثر فراگیری بر تضادهای سیاسی دارد. کسانی که از افزایش ثروت بهره‌مند می‌شوند، حکومت‌های خود را تحت فشار می‌گذارند که در پی یافتن ابزارهای مسالمت‌آمیز حل و فصل مناقشات خود با دیگر کشورها باشند. حفظ جریان تعامل اقتصادی از طریق صلح و دیپلماسی اولویتی می‌شود که می‌تواند دغدغه‌های امنیتی

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... / اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

پیشین را کم رنگ کند. حکومت‌ها به شهروندان خود احترام بیشتری گذاشته و شهروندان به دنبال این هستند که با ترغیب دولت‌های خود با دیگر دولت‌ها کامیابی تازه یافته خود را حفظ کنند. (کرسنزی، ۱۹۷۰) نظریه‌های تحریم اقتصادی با قدرت اقتصادی دارای رابطه مستقیم می‌باشند (مروم، ۱۹۹۰) مفروض اصلی این نظریه‌ها این است که کشور تحت تحریم، به‌ناچار از مواهب رفاه اقتصادی محروم می‌شود و در نتیجه به خواست کشور یا کشورهای تحریم کننده تن می‌دهد. در میان نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل در خصوص تحریم، می‌توان به دو نظریه کلیدی یعنی لیبرالیسم و واقع‌گرایی اشاره کرد. بر طبق هر دوی این نظریه، تحریم، ابزاری ضروری در روابط بین‌الملل است. در حالی که لیبرال‌ها، نگاهی تجویزی به موضوع تحریم داشته و آن را به‌مثابه ابزاری بازدارنده و قانونی علیه ناقضان مقررات بین‌الملل می‌دانند رئالیست‌ها، تحریم‌ها را یکی از واقعیت‌های عادی روابط بین‌الملل می‌دانند که دولت‌ها از آن در چارچوب سیاست قدرت برای پیگیری منافع ملی خویش استفاده می‌کنند. نظریه‌پردازان لیبرال روابط بین‌الملل، تحریم را ابزاری گریزناپذیر می‌دانند که به‌صورت دسته‌جمعی و باهدف منع تخطی از هنجارها و قوانین بین‌المللی به کار می‌رود. از دیدگاه واقع‌گرایی، تحریم ابزاری است که دولت‌ها ممکن است به‌صورت یک‌جانبه و یا چندجانبه برای تأمین منافع ملی خویش و نه حفظ قواعد و هنجارهای بین‌المللی استفاده کنند. البته دولت‌ها مایلند که وضع تحریم‌ها به‌ویژه در شکل چندجانبه‌ی آن را به نام دفاع از قوانین و هنجارها توجیه کرده و انگیزه واقعی خویش یعنی همان منافع ملی را پشت‌الفاظ حقوقی و اخلاقی پنهان کنند. (قنبرلو ۱۳۹۷). لکتزیان و سووا (۲۰۰۷) ۶ برای باورند که تحریم اقتصادی علیه حکومت‌های غیر دموکراتیک، شانس موفقیت چندانی ندارد، زیرا رهبران این نوع از حکومت‌ها برای ایجاد ائتلاف داخلی و مقابله با آثار تحریم مشکل چندانی ندارند.

تحریم در ایران

تاریخچه تحریم‌های خارجی علیه ایران

از زمان تسخیر سفارت آمریکا تاکنون ایران در معرض تحریم‌های خارجی قرار داشته است. به‌طور کلی تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از دوره ابتدای انقلاب (۸۱-۱۹۷۹ میلادی)، دوره جنگ ایران-عراق (۸۸-۱۹۸۱ میلادی)، دوره بازسازی (۹۲-۱۹۸۹ میلادی)، دوره مهار دوجانبه و تحریم‌های داماتو و شومر (۲۰۰۱-۱۹۹۳ میلادی)، دوره پس از واقعه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ میلادی و دوره قطعنامه‌های شورای امنیت (۱۰-۲۰۰۶ میلادی) که هم‌زمان با سخت‌تر شدن تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا (۱۲-۲۰۱۰ میلادی) علیه کشور بوده است. می‌توان بیان نمود که تحریم‌های خارجی

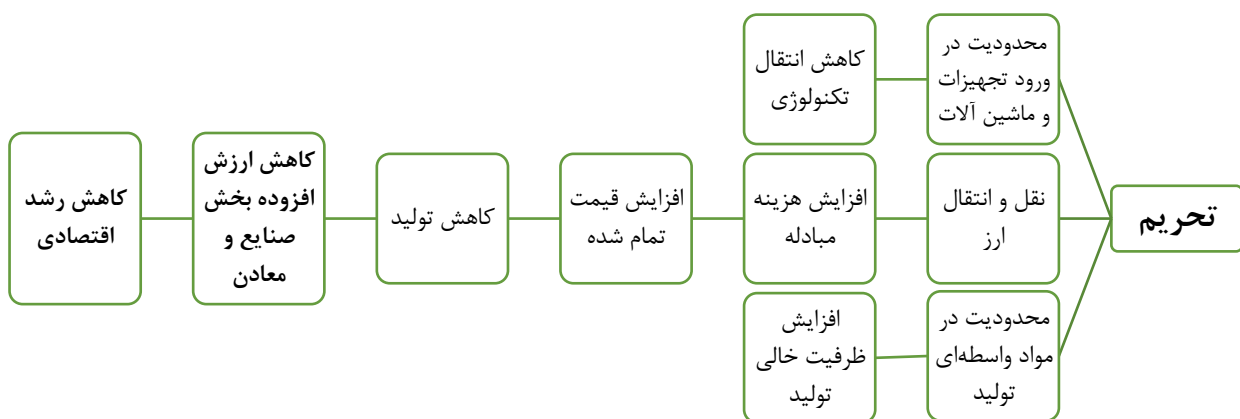
فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

علیه کشور از سال ۱۳۹۰ به بعد بر شدت آن در مقیاس وسیعی افزوده شده است. پس از روی کار آمدن دولت ترامپ تهدیداتی در خصوص ادامه برجام شکل گرفت. این تهدیدات متناوب از سوی آمریکا، اقتصاد ایران را با شوک‌های پیاپی مواجه نمود. در آخرین دور تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ شدیدترین تحریم‌ها علیه کشور باهدف به صفر رساندن صادرات نفت وضع گردید.

اثرگذاری تحریم

در بررسی و رصد تأثیر مستقیم تحریم‌ها بر بخش صنعت می‌توان به دو گزینه رسید: تحریم‌ها، عمدتاً واردات مواد اولیه، دستگاه‌های پیشرفته صنعتی و مواد و تکنولوژی را هدف گرفته و تحت تأثیر قرار داده است. به عبارتی تحریم‌ها موجب دشواری و ایجاد محدودیت در واردات مواد اولیه، ماشین‌آلات و تجهیزات و کالاهای واسطه‌ای صنعت شده است که به‌طور مستقیم تولیدات صنعتی را هدف قرار می‌دهد و سبب کاهش آن می‌شود.

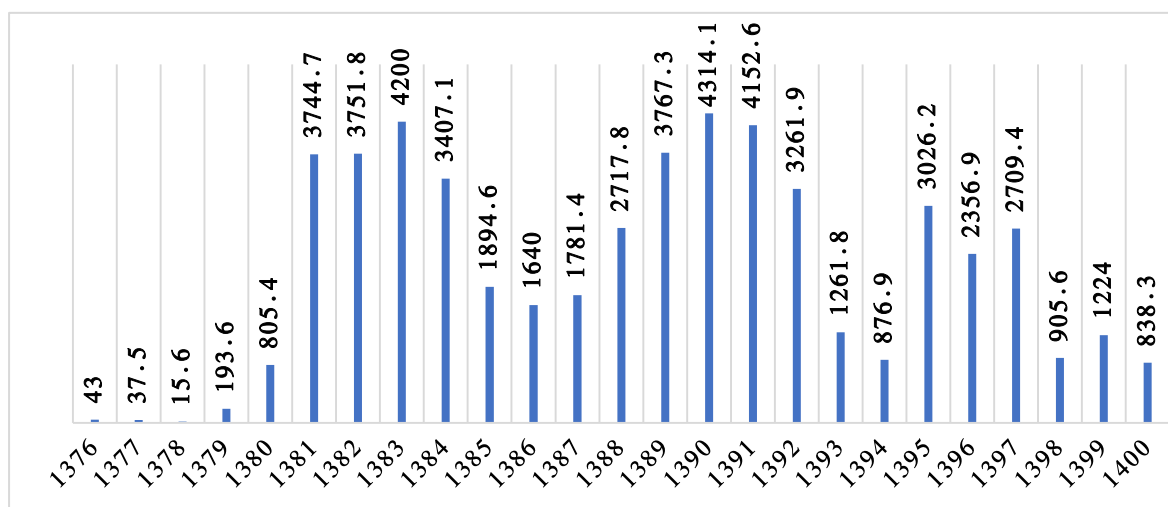
با توجه به ساختار صنعت کشور و وابستگی به قطعات و کالاهای وارداتی، در بررسی اثر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و اشتغال بخش صنعت ایران دسترس نبودن این امکانات به معنی صرف هزینه بسیار زیادی خواهد بود. در این حالت، تولیدکنندگان و قطعه‌سازان داخلی به دستگاه‌های با کیفیت پایین روی آورده که کاهش کیفیت تولیدات را به دنبال داشته است. تحریم‌های اعمال شده، انزوای تجاری و اقتصادی را به همراه داشته و فرصت‌های تعامل خارجی را به حداقل رسانده است. در صورت عدم وجود تحریم‌های اقتصادی، این فرصت برای کشور فراهم بود که از طریق مشارکت با شرکت‌های صاحب فناوری و برندهای معتبر جهانی، شکوفایی بیشتری در فعالیتهای صنعتی، معدنی و تجاری کشور رخ می‌داد.

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

بررسی روند سرمایه گذاری مستقیم خارجی

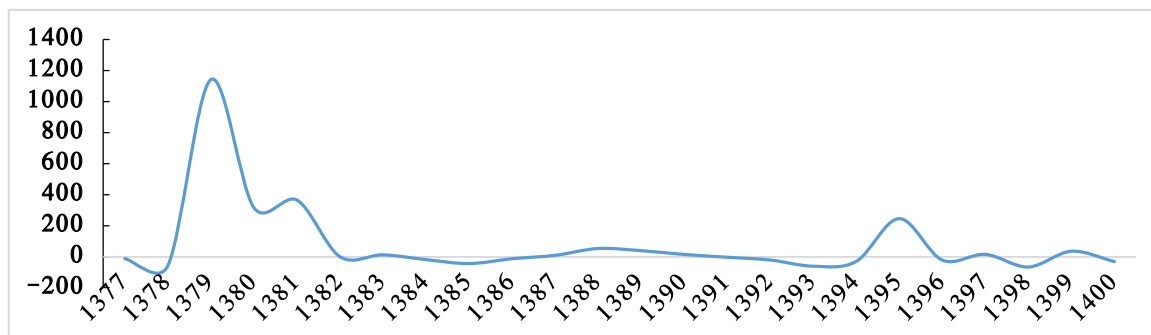
همان طور که در نمودارهای (۱) و (۲) مشاهده می شود، سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور با نوساناتی همراه بوده است. در برخی از سال ها در اوج قرار داشته و در برخی سال ها با کاهش شدیدی همراه شده است. در دهه نود به غیر از سال های ۱۳۹۵، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۹ سایر سال ها دارای نرخ رشد منفی بوده اند. در سال ۱۳۹۵ هم زمان با برجام، نرخ رشد سرمایه گذاری مستقیم خارجی برابر با ۲۴۵ درصد شد که بالاترین نرخ رشد را از سال ۱۳۸۲ دارا بوده است... بیشترین میزان کاهش در سال ۱۳۹۸ و در اوج تحریم های کشور اتفاق افتاده به گونه ای که از ۲۷۰۹،۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۷ با ۶۷ درصد کاهش به ۹۰۵،۶ میلیون دلار رسیده است. مهم ترین علت سطح پایین سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور را می توان تحمیل تحریم های بین المللی دانست. تحریم های مالی، افزایش ریسک سرمایه گذاری را ایجاد کرده و سرمایه گذاران خارجی تمایلی به سرمایه گذاری نخواهند داشت و در نتیجه کاهش سرمایه گذاری را در بر دارد. در این فرآیند علاوه بر محدودیت انتقال دانش فنی از طریق سرمایه گذاری خارجی، محدودیت در واردات کالاهای سرمایه ای نیز انتقال دانش فنی را محدود نمود.

نمودار (۱): سرمایه گذاری مستقیم خارجی (واحد: میلیون دلار)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

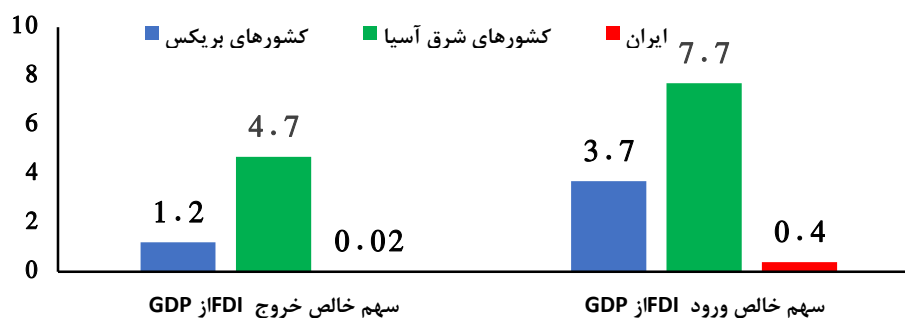
فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

نمودار (۲): نرخ رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (واحد: درصد)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ایران در زمینه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی در مقایسه با کشورهای شرق آسیا و کشورهای بریکس از وضعیت مناسبی برخوردار نیست.

نمودار (۳): مقایسه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (ورود و خروج) به تولید ناخالص داخلی ایران با کشورهای منتخب

سابقه بد در رفتار یا شرکت‌های بین‌المللی و تنش در مناسبات خارجی و انواع تحریم‌هایی که بعد از تصرف سفارت آمریکا در سال ۱۳۵۸ برقرار و سپس دانه آن گسترده‌تر شد، به مانع اصلی جذب سرمایه‌های خارجی تبدیل گردیده و با تشدید تحریم‌های بین‌المللی از سال ۱۳۹۱، انزوای مالی و اقتصادی ایران کامل شد و تقریباً همه راه‌های تعامل با اقتصاد جهانی و بازارهای مالی به روی ایران بسته شد. با توجه واقعیت‌های موجود می‌توان گفت که در دوران بعد از انقلاب، ریسک سیاسی در کنار ریسک اقتصادی، ریسک تأمین مالی، ریسک محیط کسب‌وکار و ریسک تجاری، مهم‌ترین عامل بازدارنده ورود سرمایه خارجی به کشور بوده است. اگرچه در دوره برنامه سوم، قانون جذب سرمایه خارجی به تصویب رسید، اما این قانون به دلیل کاستی‌های آن و نیز فقدان آزادی اقتصادی در کشور،

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... / اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

نامساعد بودن محیط کسب و کار و بالا بودن ریسک‌های کشوری، نتوانست موجب جلب و جذب سرمایه خارجی به کشور در حد استفاده از توانائی‌های بالقوه ایران شود. محدودیت اصل هشتاد و یکم قانون اساسی و منع واگذاری امتیاز به شرکت‌های خارجی، شرکت ملی نفت و گاز ایران را واداشت که برای بهره‌برداری از ذخایر نفت و گاز، به قراردادهای بیع متقابل با شرکت‌های خارجی روی آورند. مشکلات قراردادهای بیع متقابل همراه با تحریم‌های آمریکا به صورت محدودیت‌های سقف سرمایه‌گذاری شرکت‌های نفتی در ایران، صنعت نفت و گاز را از دسترسی به سرمایه فناوری‌های موردنیاز بازداشت. عملکرد ضعیف ایران در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مقایسه با عربستان و ترکیه، اساساً تحت تحریم‌های سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت و گاز و موانع حقوقی سرمایه‌گذاری مشترک داخلی و خارجی در این صنعت است. در مجمع می‌توان گفت که به دلیل عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (wto) و گروه اقدام مالی (FATF) وعدم التزام عملی ایران به مبارزه با پول‌شویی و مقابله با تأمین مالی تروریسم و تحریم‌های بین‌المللی، ریسک مالی و سیاسی ایران بالا است و تجارت با ایران و سرمایه‌گذاری در آن برای شرکت‌های فراملیتی دشوار و غالباً ممتنع است. (هادی زنوز، ۱۳۹۸).

مروری بر مطالعات تجربی

نتایج تحقیق شجری و استادی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر تحریم اقتصادی بر نوسانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اقتصاد ایران» حاکی از تأثیر منفی تولید ناخالص بر نوسانات سرمایه‌گذاری می‌باشد. هرچه میزان تولید کشور افزایش یابد، نوسان در جذب FDI کاهش می‌یابد. دیگر متغیرهای تحقیق که شامل تورم، نرخ ارز و متغیر دامی (تحریم=Dum) سال‌های تحریم می‌باشد، تأثیرات مثبت و معنی‌داری بر متغیر نوسانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان می‌دهند که همگی باعث افزایش نوسان در جذب FDI است.

چاوشی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیق خود در پی بررسی اثرات نامطلوب تحریم بر روند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشند، نتایج تحقیق آنان نشان می‌دهد که به دنبال تحریم سیستم بانکداری، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از بعد مسائلی چون افزایش هزینه معاملات، قطع سیستم سوئیفت، عدم گشایش اعتبار اسنادی و اخلال در عملیات ارزی، تحت تأثیر قرار می‌گیرد. به دنبال تشدید تحریم‌های مالی و بانکی و تنش‌های سیاسی در روابط بین‌الملل، ریسک سرمایه‌گذاری در کشور افزایش یافته و سرمایه‌گذاران با ریسک‌های مختلفی چون ریسک نرخ تورم، ریسک نوسان نرخ ارز، ریسک نقدینگی، ریسک اعتباری، ریسک تجاری و ریسک سیاسی روبرو می‌گردند.

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

نتایج تحقیق فدائی و درخشان (۱۳۹۳) نشانگر آن است که در کوتاه‌مدت اعمال تحریم‌های ضعیف، تأثیر معناداری بر رشد اقتصادی نداشته ولی تحریم‌های متوسط و قوی در کوتاه‌مدت، تأثیر منفی بر رشد اقتصادی داشته است. این نتیجه کاملاً با مبانی نظری تحریم‌ها، همخوان است به دلیل اینکه تحریم‌های ضعیف به‌سادگی با روش‌های دور زدن تحریم پوشش داده می‌شود، اما تحریم‌های متوسط و قوی بر تولید ناخالص تأثیرگذار است. نتایج در بلندمدت نشان می‌دهد که اعمال تحریم‌های اقتصادی ضعیف و قوی در بلندمدت تأثیر معناداری بر رشد اقتصادی نداشته ولی تحریم‌های متوسط در بلندمدت، تأثیر منفی بر رشد اقتصادی داشته است. در خصوص تأثیر منفی تحریم‌های متوسط در بلندمدت می‌توان گفت از آنجاکه در خصوص این نوع تحریم‌ها، تغییر ساختار، صرفه اقتصادی ندارد و دور زدن تحریم‌ها نیز به‌طور کامل نمی‌تواند تأثیر تحریم‌ها را خنثی کند، لذا حتی در بلندمدت نیز این تحریم‌ها بر رشد تولید تأثیر قابل‌توجهی خواهد داشت. تحریم‌های اقتصادی قوی در بلندمدت به این دلیل تأثیر معناداری ندارد که کشور هدف به‌شدت سعی می‌کند تا در بلندمدت، ساختار خود را در مقابل آن مقاوم ساخته و تأثیر آن را خنثی نماید که همان تبدیل تهدید تحریم به فرصت مقاوم‌سازی ساختارها است. سعادت مهر (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با تأکید بر نقش تحریم‌های اقتصادی پرداخته است. نتایج نشان داد که نرخ تورم، بی‌ثباتی نرخ ارز و تحریم‌های اقتصادی تأثیر منفی و زیرساخت‌ها، تأثیر مثبت بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران دارند. متغیر اندازه دولت، تأثیر معناداری بر FDI در ایران ندارد. نتایج همچنین نشان داد که تحریم‌ها بیشترین تأثیر را بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به سایر متغیرها دارند. نتایج تحقیق رضائی و کیانپور (۱۳۹۹) بیانگر آن است که نقدینگی، فساد و بی‌ثباتی نرخ ارز و تحریم‌های اقتصادی، تأثیر منفی و باز بودن اقتصاد و نرخ بازگشت سرمایه، رشد اقتصادی و سرمایه انسانی تأثیر مثبت بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران دارند. قهرودی و چانگ (۲۰۲۰) ۷ در مقاله‌ای به بررسی تأثیر عوامل تعیین‌کننده اقتصاد کلان و همچنین تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که عوامل کلان تعیین‌کننده مانند زیرساخت، نرخ ارز، نرخ تورم، بازده سرمایه‌گذاری و حاکمیت، اثر بلندمدتی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران دارند. مهدیلو و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه خود با عنوان "رتبه‌بندی انواع تحریم‌های اقتصادی و برآورد شاخص مخاطرات تحریم با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی فازی" به دنبال طبقه‌بندی تحریم اقتصادی بر اساس ماهیت. و منشاء و مخاطرات واردشده بر اقتصاد ایران و برآورد مخاطرات انواع تحریم‌های اقتصادی علیه ایران بر اساس دو معیار "هزینه‌های تحمیلی بر اقتصاد" و

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

"قابلیت دور زدن تحریم ها" می باشند. بر اساس نتایج به دست آمده، ۹۲ درصد از مخاطرات انواع تحریم مربوط به تحریم های مالی - بانکی و تحریم های نفتی بوده و در بین انواع تحریم ها از نظر منشاء، تحریم های آمریکا ۱۵ درصد مخاطرات و مخاطرات تحریم های اتحادیه اروپا و سازمان ملل ۸۵ درصد مخاطرات را تشکیل می دهد. (میرکینا، ۲۰۱۸) ۳ در تحقیق خود با عنوان FDI و تحریم ها در پی تجزیه و تحلیل تجربی تأثیرات کوتاه مدت و بلندمدت تحریم ها بر روی سرمایه گذاری مستقیم خارجی می باشد. او این تأثیر را با استفاده از برآوردهای داده ها برای ۱۸۴ کشور از سال ۱۹۷۰ تا سال ۲۰۱۰ آزمایش کرد. یافته های این تحقیق نشان می دهد که تأثیر تحریم ها بر سرمایه گذاری خارجی در واقع با گذشت زمان بسته به هزینه های تحریم، فرستنده تحریم اولیه و یک دهه، تغییر می کند. تحریم های پرهزینه منجر به کاهش چشمگیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کوتاه مدت می شود. اگرچه تأثیر بلندمدتی ندارند فلبرمایر (۲۰۲۰) ۸ در تحقیق خود با توجه به افزایش محبوبیت تحریم های اقتصادی دهه های گذشته و انتظار تداوم آن ها، جهت تعیین تأثیر گذاری چنین تحریم هایی بر نتایج اقتصادی و سیاسی در پی معرفی پایگاه داده جهانی تحریم ها (GSDB) می باشند. نتایج به دست آمده از تحقیق عبارتند از: ۱- استفاده از تحریم ها در طول زمان افزایش یافته است ۲- کشورهای اروپایی بیشترین استفاده کنندگان و کشورهای آفریقایی بیشترین هدف بوده و تحریم ها عمدتاً غیر متقابل هستند. ۳- اهداف اصلی تحریم ها به طور فزاینده ای با دموکراسی یا حقوق بشر مرتبط بوده و با مسائل کلاسیک دیپلماسی بین المللی، کمتر مرتبط می باشد. ۴- میزان موفقیت تحریم ها تا سال ۱۹۹۵ افزایش یافته و از آن زمان کاهش یافته است، به طور متوسط میزان موفقیت حدود ۳۰ درصد است. نتایج تحقیق حیدری (۱۴۰۰) در خصوص تأثیر معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه، حاکی از آن است که کشورهای در حال توسعه که معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه بیشتری با کشورهای در حال توسعه یافته منعقد می کنند، جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی بیشتری دریافت می کنند. تأثیر مثبت امضای معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه زمانی بیشتر است که شاخص بین المللی ریسک کشوری پایین باشد؛ یعنی در محیطی با ریسک بالا، در حالی که اثر مثبت معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه بر روی سرمایه گذاری مستقیم خارجی به عنوان ریسک سیاسی کاهش می یابد، تأثیر حتی در سطوح بسیار پایین ریسک همیشه مثبت است. یافته های تحقیق چاریزا (۲۰۲۰) ۹ نشان می دهد که سیاست فشار حداکثری دولت ترامپ و تحریم های ثانویه مجدد اعمال شده، مانع از ادغام کامل ایران در چارچوب اجرای ابتکار کمربند و جاده (BRI) می شود. سیاست فشار حداکثری ایالات متحده و اعمال مجدد تحریم های ثانویه منجر به کاهش چشمگیر

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

تجارت، کاهش سرعت سرمایه‌گذاری چین در حمل‌ونقل و زیرساخت‌ها و کاهش قابل‌ملاحظه در واردات نفت ایران، شده است... (کلیشمی و نیستیکیو ۲۰۲۱) در تحقیق خود در پی بررسی تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر اشتغال در ایران می‌باشند، این مقاله تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر اشتغال را در کوتاه‌مدت برآورد می‌کند. نتایج بررسی نشان می‌دهد که تحریم‌ها در مجموع تأثیر منفی بر اشتغال داشته است. جالب‌توجه است که این اثرات عمدتاً توسط صنایعی که به شدت به نهادهای وارداتی وابسته هستند، مربوط می‌گردد. این نشان می‌دهد که تأثیر منفی کلی تحریم‌ها بر اشتغال ممکن است تا حد زیادی ناشی از کاهش بهره‌وری باشد که توسط صنایعی که تمایل زیادی به واردات نهادهای از خارج دارند، تجربه شده باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در زمینه اقتصادهای در حال توسعه که بخش تولید به شدت به دسترسی نهادهای از بازار جهانی وابسته است، شوک‌های تجاری می‌تواند اثرات نامطلوب زیادی بر اشتغال از طریق کاهش بهره‌وری داشته باشد. تغییرات شدید و غیرمنتظره در سیاست تجاری می‌تواند باعث کاهش مهم در حجم تجارت و در نتیجه اشتغال گردد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اثرات مخرب تحریم‌ها بر اقتصاد کشور هدف، بازار کار را نیز در برمی‌گیرد.

روش‌شناسی

هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی نقش تحریم‌ها و توافقات بین‌المللی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی با تأکید بر انتقال تکنولوژی بود. این مطالعه به‌طور کمی و در قالب یک پیمایش مقطعی به انجام رسید. جامعه آماری این تحقیق مشتمل بر مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی کلان ($N = 1236$) بود. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی - مورگان، برابر ۲۱۳ نفر برآورد شد که نمونه‌های مورد مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری ساده تصادفی انتخاب شدند و سپس مورد مطالعه قرار گرفتند.

پرسشنامه‌ای محقق ساخته به‌عنوان ابزار اندازه‌گیری متغیرها مورد استفاده قرار گرفت. این پرسشنامه در بخش اول مشتمل بر ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان و در بخش دوم متشکل از متغیرهای تبیین‌کننده نقش تحریم‌ها و توافقات در جذب سرمایه‌گذاری خارجی بود. برای بررسی نقش تحریم‌ها و توافقات و پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی از ۱۶ گویه استفاده شد. گویه‌ها در ۴ عامل به شرح زیر دسته‌بندی گردیدند: عامل اول با نام پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی با ۶ گویه، عامل دوم با نام کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژی با ۴ گویه، عامل سوم با نام وجود توافقات و مکانیسم‌های بین‌المللی حل اختلاف با ۴ گویه و عامل چهارم با نام توسعه توافقات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک با ۲ گویه. تمامی این

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... / اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

گویه‌ها در قالب طیف لیکرت پنج‌سطحی سنجیده شدند.

پیش از جمع‌آوری داده‌ها، اعتبار محتوایی و اعتماد (پایایی) ابزار اندازه‌گیری داده‌ها به عنوان یک گام اصلی، مورد بررسی قرار گرفت. اعتبار محتوایی بر مبنای نظر پنج تن از کارشناسان موضوعی مورد تأیید قرار گرفت. در این زمینه از کارشناسان مزبور خواسته شد تا با مطالعه گویه‌های پرسشنامه مشخص نمایند که آیا هر گویه دقیقاً همان مفهوم مورد نظر را می‌سنجد یا نه. اعتماد (پایایی) پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به صورت پیش‌آزمون (۳۰ پرسشنامه در جامعه آماری) برابر ۰/۷۸ برآورد شد که بیانگر پایایی قابل قبول ابزار اندازه‌گیری داده‌ها است.

داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و به روش تحلیل مؤلفه اصلی تحلیل شدند. همچنین، چرخش محور عاملی به روش واریماکس انجام شد. در این مطالعه تلخیص نشانگرهای تبیین‌کننده نقش تحریم‌ها و توافقات بین‌المللی در سرمایه‌گذاری خارجی (در قالب چندین عامل معنادار) مدنظر بود؛ بنابراین، تحلیل عاملی اکتشافی تکنیک مناسبی به نظر می‌رسد. اصولاً تحلیل عاملی (FA) جهت پی بردن به متغیرهای زیر بنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها استفاده می‌شود. داده‌های اولیه برای تحلیل عاملی، ماتریس همبستگی بین متغیرها است. تحلیل عاملی، متغیرهای وابسته از قبل تعیین‌شده‌ای ندارد. موارد استفاده تحلیل عاملی را به دودسته کلی می‌توان تقسیم کرد: تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) و تحلیل عاملی تأییدی (CFA) بنابراین فاکتور آنالیز می‌تواند باهدف اکتشافی یا تأییدی انجام شود. در تحلیل عاملی اکتشافی، پژوهشگر در صدد کشف ساختار زیر بنایی مجموعه نسبتاً بزرگی از متغیرها است. در این روش، پژوهشگر هیچ تئوری اولیه ندارد. بلکه مایل است عوامل دخیل در یک موضوع را که ممکن است پنهان باشند را شناسایی و کشف نماید. همچنین از این روش برای تلخیص مجموعه‌ای از متغیرها و داده‌ها استفاده می‌شود. در این روش، بر اساس همبستگی بین متغیرها، عامل‌های جدید شناسایی و معرفی می‌گردند. تحلیل اکتشافی می‌تواند ساختار ساز، مدل‌ساز یا فرضیه ساز باشد. (انصاری فر، ۱۳۹۰) به عبارت دیگر، تحلیل عاملی اکتشافی وقتی به کار می‌رود که پژوهشگر شواهد کافی قبلی و پیش تجربی برای تشکیل فرضیه درباره تعداد عامل‌های زیر بنایی داده‌ها نداشته و به‌واقع مایل باشد درباره تعیین تعداد یا ماهیت عامل‌هایی که هم پرش بین متغیرها را توجیه می‌کنند، داده‌ها را بکاود؛ بنابراین در مرحله اول، تحلیل اکتشافی بیشتر به عنوان روش تدوین و تولید تئوری و نه یک روش آزمون تئوری در نظر گرفته شده و در مرحله دوم ارزیابی عوامل اصلی شناسایی شده، انجام می‌شود (فتح‌اللهی و همکاران، ۱۴۰۰). در این مطالعه صرفاً بارهای عاملی بالاتر از ۰/۳۵ به عنوان بارهای عاملی معنادار مورد توجه قرار گرفت و متغیرهای

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

معنادار بر هر عامل بر مبنای همین مقدار آستانه استخراج شدند. برای تعیین آنکه داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی مناسب بوده یا نه از آزمون بارتلت و معیار KMO استفاده شد. معنی‌داری آزمون بارتلت در سطح خطای ۵ درصد بیانگر وجود حداقل همبستگی میان داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی است و معیار KMO با مقادیر بالاتر از ۰/۷ نیز از کفایت حجم نمونه برای انجام این تحلیل حکایت دارد. لازم به ذکر است که در این مطالعه از آماره‌های میانگین و فراوانی برای توصیف نمونه مورد مطالعه استفاده شده است.

یافته‌ها

نتایج نشان می‌دهد که بالغ بر ۸۰ درصد پاسخگویان مرد و ۲۰ درصد از آن‌ها زن بودند. پاسخگویان از نظر مدرک تحصیلی در سه طبقه "کارشناسی"، "کارشناسی ارشد" و "دکتری" قرار گرفته‌اند. اغلب پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند. لازم به ذکر است که میانگین سنی در نمونه مورد مطالعه برابر ۴۵ سال می‌باشد (کمینه و بیشینه سن به ترتیب برابر ۲۴ و ۷۱ سال است).

در بخش تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. بدین منظور ابتدا وجود همبستگی کافی میان متغیرها در ماتریس همبستگی داده‌ها بررسی شد. همچنین، کفایت حجم نمونه برای انجام تحلیل عاملی مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور ابتدا آزمون کرویت بارتلت و سپس معیار KMO استفاده شد. آزمون کرویت بارتلت با تقریب کای اسکوئر برابر ۲۴۳۹/۴۸۳ در سطح خطای ۱ درصد معنی‌دار است. بر این اساس، متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی دارای حداقل همبستگی لازم می‌باشند. همچنین، معیار KMO برابر ۰/۸۹ برآورد شده که نشان می‌دهد، حجم نمونه برای استفاده از تکنیک تحلیل عاملی کافی است (جدول ۱).

جدول (۱): نتایج آزمون بارتلت و معیار KMO

شاخص و آزمون	آماره	مقدار
آزمون کرویت بارتلت	تقریب کای اسکوئر	۲۴۳۹/۴۸۳
	درجه آزادی	۱۲۰
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰
KMO	-	۰/۸۹۷

پس از چرخش عاملی به روش واریماکس، مقادیر بارهای عاملی محاسبه گردید. نتایج مربوط به بارهای عاملی نشانگرها در جدول (۲) ارائه شده است. در مجموع، ۱۶ نشانگر مورد بررسی در چهار عامل مجزا تلخیص شدند.

شش نشانگر اول که مشتمل بر «پذیرش قوانین بین‌المللی در زمینه‌های سیاسی، عامل مؤثری در

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

جذب FDI می باشد»، «عضویت در سازمان های بین المللی از قبیل سازمان تجارت جهانی، عامل مؤثری در جذب سرمایه گذاری و سرریز آن می باشد»، «پذیرش قوانین بین المللی در زمینه های اقتصادی، عامل مؤثری در جذب FDI می باشد»، «ارتباط و عضویت در سازمان های اقتصادی منطقه ای، امکان انتقال فناوری ناشی از جذب FDI را آسان تر می کند»، «پذیرش قوانین بین المللی در زمینه های اجتماعی، عامل مؤثری در جذب FDI می باشد» و «روابط سیاسی میان کشورهای میزبان (سرمایه پذیر) و مهمان (سرمایه گذار) جذب FDI را تسهیل می کند» هستند، دارای بار عاملی در بازه ۰/۳۷۹-۰/۷۹۷ می باشند. نشانگرهای بارگذاری شده بر این عامل در مجموع ۲۲/۳۳ درصد از واریانس کل را تبیین می کنند. این نشانگرها بر محوریت پذیرش قوانین و عضویت در سازمان های بین المللی تأکید دارند.

جدول (۲): نشانگرها و بارهای عاملی مربوط به نقش مالکیت معنوی در سرمایه گذاری خارجی

متغیرها			
عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم
۰/۷۹۷			
۰/۷۷۳			
۰/۷۳۴			
۰/۷۲۵			
۰/۷۲۴			
۰/۴۶۲	۰/۴۷۹		
	۰/۸۸۸		
	۰/۸۸۱		
	۰/۸۳۹		
	۰/۷۹۳		
۰/۷۶۴			
۰/۷۳۸			
۰/۷۲۵			
۰/۶۳۶			
۰/۸۹۰			
۰/۷۶۷			

نتایج نشان می دهد که چهار نشانگر دوم در قالب عامل دوم شناسایی شدند (جدول ۲). این نشانگرها عبارت اند از: «تحریم های گسترده بازارهای خارجی را برای کشور میزبان محدود می کند» با بار

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

عاملی ۰/۸۸۸، «تحریم‌ها، امکان نقل و انتقالات مالی را برای سرمایه‌گذاری فی‌مابین سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر، به‌شدت کاهش می‌دهد» با بار عاملی ۰/۸۸۱، «تحریم‌ها، باعث کاهش گسترش سرمایه‌گذاری مشترک کشورها و ایجاد محدودیت در جذب سرمایه‌گذاری می‌گردد» با بار عاملی ۰/۸۳۹ و «به‌واسطه تحریم‌ها، انتقال تکنولوژی بین کشورها، ناشی از سرمایه‌گذاری محدود می‌گردد» با بار عاملی ۰/۷۹۳. این نشانگرها بر کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی در اثر تحریم‌ها تأکید دارند. دو عامل شناسایی شده در مجموع بالغ بر ۴۳ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهند (جدول ۳). به‌طور کلی، نتایج حاصل از تحلیل عاملی حاکی از آن است که نقش پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و نقش کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی در اثر تحریم‌ها اهمیت قابل توجهی در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارند. عامل سوم با چهار نشانگر شامل «موافقت‌نامه‌های تشویق و حمایت متقابل سرمایه‌گذاری بین دو کشور سرمایه فرست و سرمایه‌پذیر، باعث جذب و انتقال فناوری می‌گردد»، «وجود مکانیزم حل‌وفصل اختلافات فی‌مابین دولت میزبان و سرمایه‌گذار خارجی، نقش مؤثری در تداوم سرمایه‌گذاری خارجی دارد»، «وجود توافقات خارجی انتقال تکنولوژی، باعث جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد» و «رفع دغدغه‌های مربوط به ریسک سیاسی سرمایه‌گذاران خارجی، عاملی مؤثری در رغبت و تمایل به سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد» شناخته می‌شود که دارای بار عاملی در بازه ۰/۷۶۴-۰/۶۳۶ می‌باشند. این عامل بر وجود توافقات و مکانیسم‌های بین‌المللی حل اختلاف تأکید دارد و بالغ بر ۱۷ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل چهارم، مشتمل بر دو نشانگر است که عبارت‌اند از: «سرمایه‌گذاری‌های مشترک، مانعی برای ایجاد تحریم و گسترش آن و در نتیجه جذب سرمایه‌گذاران خارجی می‌باشد» و «وجود توافقات منطقه‌ای و بین‌المللی، امکان ایجاد تحریم و گسترش آن را محدود می‌کند». این نشانگرها به ترتیب دارای بار عاملی ۰/۸۹۰ و ۰/۷۶۷ هستند. عامل تبیین‌کننده این نشانگرها بر توسعه توافقات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک دلالت دارد. لازم به ذکر است چهار عامل شناسایی شده بالغ بر ۷۰ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند.

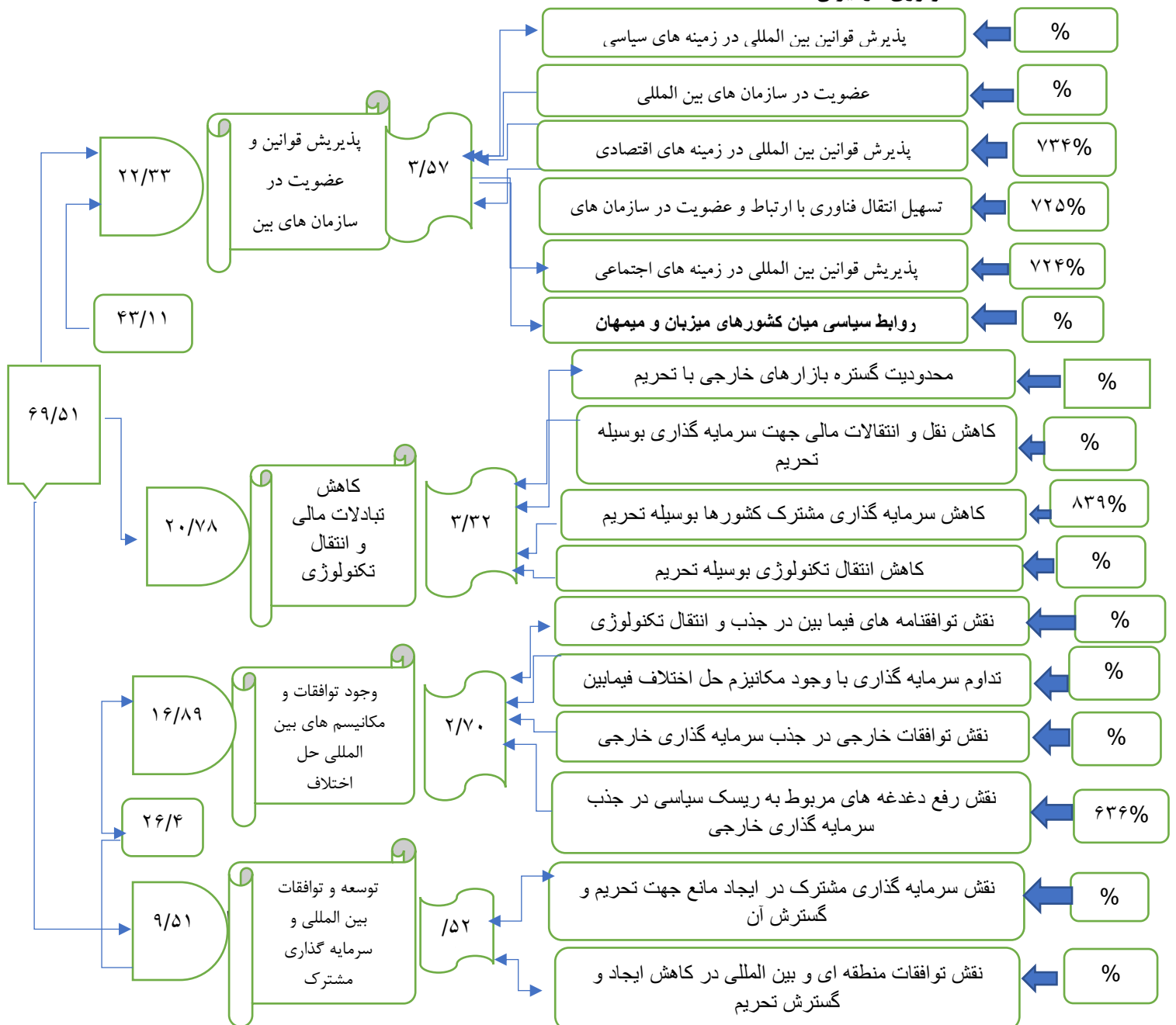
جدول (۳): مقادیر ویژه و واریانس تبیین‌شده مربوط به عوامل شناسایی شده

عامل‌ها	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین‌شده	درصد تجمعی
عامل اول	پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی	۳/۵۷	۲۲/۳۳	۲۲/۳۳
عامل دوم	کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی	۳/۳۲	۲۰/۷۸	۴۳/۱۱
عامل سوم	وجود توافقات و مکانیسم‌های بین‌المللی حل اختلاف	۲/۷۰	۱۶/۸۹	۶۰/۰۱
عامل چهارم	توسعه توافقات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک	۱/۵۲	۹/۵۱	۶۹/۵۲

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتاحی و طبائی زاده فشارکی

مدل تجربی نقش تحریم توافقات در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با رویکرد

تکنولوژی در ایران

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۳، بهار ۱۴۰۳

مقوله تحریم از دیرباز به عنوان یک ابزار غیرقانونی در جهت ناکارآمد کردن اقتصاد کشور به کار گرفته شده است. تحریم به طور ویژه‌ای تأثیر مخربی بر کل جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد (نگوین و احمد، ۲۰۲۳) ۱. با این حال، همه انواع فعالیت‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به یک اندازه تحت تأثیر تحریم‌ها قرار نمی‌گیرند. در تحلیل‌ها، شواهدی ارائه می‌گردد که نشان می‌دهد تحریم‌ها با ممانعت از توسعه زیرساخت‌ها و توسعه اقتصادی در کشورهای میزبان، تأثیرات مخربی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. با وجود مطالعات گسترده در خصوص رابطه میان تحریم و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اغلب مطالعات بر بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی و ارتباط آن با تحریم‌ها تمرکز کرده‌اند. عمده این مطالعات بر وضعیت سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال کشور هدف تحریم تأکید دارند و با رویکرد علت و معلولی به تبیین این موضوع پرداخته‌اند. با این حال، مطالعات اندکی در خصوص تبیین نقش تحریم بر سرمایه‌گذاری و انتقال تکنولوژی وجود دارد. این مطالعه با هدف بررسی نقش تحریم‌ها در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال تکنولوژی در ایران انجام شد. نتایج نشان داد که پذیرش قوانین و عضویت در سازمان‌های بین‌المللی به عنوان اولین و مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده اثر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. از آنجاکه در چارچوب اقتصاد سیاسی بین‌الملل، تحریم اقتصادی ابزاری در خدمت سیاست خارجی کشورهاست تا بدون استفاده از نیروی نظامی از آن به عنوان اهرمی برای تنبه طرف مقابل استفاده کنند. امتناع از پذیرش قوانین بین‌المللی و عدم عضویت در سازمان‌های جهانی، می‌تواند اثر مخرب تحریم‌ها بر اقتصاد ملی را تشدید کند. همچنین، نتایج حاکی از آن است که کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی به عنوان دومین عامل مهم مطرح است که اثر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را توضیح می‌دهد. شواهد نشان می‌دهد که تحریم‌های مالی روند مناسبات مالی را متوقف و از انجام گرفتن فعالیت‌های تجاری دولت هدف به صورت مستقیم یا غیرمستقیم ممانعت می‌کند. تحریم مالی، به ویژه در موارد تأمین مالی طرح‌های بنیادی توسعه، شرایط دشوارتر و هزینه‌های بیشتری را بر کشور هدف تحمیل می‌کند (هوف باور، ۱۳۷۶) در این زمینه، چاوشی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیق خود نشان دادند که به دنبال تحریم سیستم بانکداری، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از بعد مسائلی چون افزایش هزینه معاملات، قطع سیستم سوئیفت، عدم گشایش اعتبار اسنادی و اخلال در عملیات ارزی، تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ بنابراین، کاهش تبادلات مالی و انتقال تکنولوژیکی از پیامدهای اصلی تحریم‌ها به شمار می‌رود که نرخ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را کاهش می‌دهد بر اساس نتایج تحقیق، وجود توافقات و مکانیسم‌های بین‌المللی حل اختلاف اثر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تبیین می‌کند. با تمرکز

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

بیش از حد بر کارکردهای منفی تحریم ها بر اقتصاد کشور هدف، وجود توافقات و مکانیسم های بین المللی برای کاهش تنش ها، اختلاف ها و چالش های موجود، ضروری به نظر می رسد. چایزا (۲۰۲۰) ۸ در تحقیق خود نشان داد که سیاست فشار حداکثری دولت ترامپ و تحریم های ثانویه مجدد اعمال شده، مانع از ادغام کامل ایران در چارچوب BRI می شود. در حالی که هر دو کشور برای ایجاد یک مشارکت استراتژیک جامع توافق کردند، با چالش های مختلف و فشار شدید ایالات متحده مواجه شدند. سیاست فشار حداکثری ایالات متحده و اعمال مجدد تحریم های ثانویه منجر به کاهش چشمگیر تجارت، کاهش سرعت سرمایه گذاری چین در حمل و نقل و زیرساخت ها و کاهش قابل ملاحظه در واردات نفت ایران، شده است.

در نهایت، توسعه توافقات بین المللی و سرمایه گذاری مشترک به عنوان عامل نسبتاً قابل توجهی در تبیین اثرات تحریم ها بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی به شمار می رود. توافقات بین المللی و سرمایه گذاری مشترک از طریق دخیل کردن یک کشور ثالث و نسبتاً بی طرف در فرایند تحریم، اثرات بلندمدت تحریم ها را کاهش می دهد. سرمایه گذاری مشترک کمک می کند تا زیرساخت های اقتصادی، فنی و تکنولوژیکی که در اثر تحریم ها دستخوش آسیب شده است، بازسازی شود... بر اساس این تحقیق پیشنهاد می گردد:

- ۱- در طول دوره تحریم ها از طریق حمایت های کشورهای دوست، کانال های مالی و تکنولوژیکی لازم جهت خنثی سازی اثرات تحریم ها در جریان سرمایه گذاری خارجی فعال شود؛
- ۲- به موازات افزایش فشارهای ناشی از تحریم ها، تقویت توافقات و مکانیسم های بین المللی حل اختلاف ضروری به نظر می رسد؛
- ۳- کشور می بایست در شرایط تحریم بر سرمایه گذاری های مشترک در قالب سرمایه گذاری های لازم در جهت انتقال تکنولوژی از کشورهای که مزیت تکنولوژیکی بالایی در حوزه های راهبردی دارند، تمرکز نماید.
- ۴- اصلاحات ساختاری در نظام اقتصادی و حرکت به سمت آزادسازی با رعایت شرایط محیطی، صورت گیرد.
- ۵- به تأثیر عامل تحریم در جذب سرمایه گذاری خارجی، همزمان با عوامل موثر داخلی و خارجی توجه شده و عوامل بستر ساز جهت تحکیم و یا تضعیف تأثیر تحریم در نظر گرفته شود.

منابع

- ۱) آقا بخشی، علی اکبر، افشاری راد، مینو، ۱۳۷۵، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار
- ۲) انصاری فر، سید سعید، (۱۳۹۰)، مدل‌سازی معادلات ساختاری، نشر سنجش و دانش.
- ۳) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک آماری سری زمانی، www.tsd.ir/www.cbi.ir
- ۴) جلالی مهر، مجید، کتاب تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران: اثرات تحریم‌های اقتصادی ایران بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، انتشارات مانیان، ۱۳۹۹
- ۵) چاوشی، کاظم، احمدزاده، مجید، اشرفی، سولماز، ۱۳۹۲، بررسی اثرات تحریم‌ها بر روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، کنفرانس ملی حسابداری و مدیریت، اسفند ۱۳۹۲، مرکز همایش‌های پژوهشگاه نیرو، تهران.
- ۶) حیدری هراتمه، مصطفی، ۱۴۰۰، تأثیر معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه علمی رهیافتی در مدیریت بازرگانی، دوره ۲، شماره ۴ زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۲۸-۱۱۳
- ۷) رضائی، محمد، کیانپور، سعید، ۱۳۹۹، تأثیر تحریم‌ها و نوسانات متغیرهای اقتصادی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، هشتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مدیریت، اقتصاد و توسعه، ۱۳۹۹.
- ۸) زهرانی، مصطفی، ۱۳۸۷، مبانی نظری تحریم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران: موانع و چالش‌های نفت ایران، مجله بررسی مسائل اقتصاد انرژی، سال اول، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، ص ۲۳-۱
- ۹) سعادت مهر، مسعود، ۱۳۹۶، بررسی عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با تأکید بر نقش تحریم‌های اقتصادی، مجله اقتصادی، شماره ۵ و ۶، مرداد و شهریور ۱۳۹۶، ص ۵۸-۴۱.
- ۱۰) شجری، هوشنگ، استادی، حسین، ۱۳۹۱، بررسی تأثیر تحریم اقتصادی بر نوسانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۸۸-۱۳۵۷، اولین همایش بین‌المللی اقتصادسنجی، روش‌ها و کاربردها، ۴-۶ شهریور ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج
- ۱۱) فتح‌اللهی، ثریا، فرید چهر، الهام، غریب‌نواز، نادر، میرابی، حمیدرضا (۱۴۰۰)، طراحی مدل ارزیابی عوامل موثر بر رفتار نوستالژیک با رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی و معادلات ساختاری، مجله پژوهش‌های نوین در ریاضی، دوره هفتم، شماره ۳۱، ص ۲۵-۵
- ۱۲) فدائی، مهدی، درخشان، مرتضی، ۱۳۹۳، تحلیل اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت تحریم‌های اقتصادی بر رشد اقتصادی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال پنجم، ش ۱۸، بهار ۱۳۹۴، ص ۱۳۲-۱۱۳.

تأثیر تحریم ها و توافقات بین المللی بر جذب ... /اکرمی راد، فتحی و طبائی زاده فشارکی

- ۱۳) قنبرلو، عبدالله، ۱۳۹۷، مبنای نظری تحریم‌های مربوط به برنامه هسته‌ای ایران، مقایسه دیپلماسی دولت‌های ترامپ و اوباما، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۲۱، ش ۲، تابستان ۱۳۹۷، ص ۱۰۰-۷۶.
- ۱۴) کرسنزی، مارک، ۱۹۷۰، تأثیر روابط اقتصادی در مجادلات سیاسی و روابط بین‌الملل، ترجمه الیاس کرمی، نشر موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷
- ۱۵) لی، چین پین، ۱۳۷۹، کارآمدی ارتباطات تحریم: موضوعات و بازیگران، ترجمه نبی سنبلی و محمدجواد رضایی، تهران، وزارت امور خارجه
- ۱۶) مهدیلو، علی، ابوالحسنی، اصغر، رضائی، محسن، ۱۳۹۸، رتبه‌بندی انواع تحریم‌های اقتصادی و برآورد شاخص مخاطرات با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی فازی، مجله نظریه‌های کاربردی اقتصادی، سال ۱۳۹۸، دوره ۶، شماره ۲ ص ۷۲-۴۷
- ۱۷) مروم، ژیل، ۱۳۷۶، دموکراسی، وابستگی و بی‌ثبات‌سازی: متزلزل ساختن حکومت آینده، ترجمه اصغر صارمی‌شهاب، نظریه‌های تحریم اقتصادی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- ۱۸) مجتهد زاده، پیروز، ۱۳۸۷، ایده‌های ژئوپلیتیک و واقعیت‌های ایرانی، تهران.
- ۱۹) میرزائی پنگچه، سعید، ۱۳۷۶، اعمال تحریم توسط شورای امنیت علیه عراق، مجله سیاست خارجی، سال ۱۱، ش ۲، تابستان.
- ۲۰) نف، استیون، ۱۳۷۶، جنگ اقتصادی، در حقوق بین‌الملل معاصر: بررسی سه مکتب فکری بر اساس روش تاریخی، ترجمه شهرام پیشکاری، تهران، وزارت امور خارجه.
- ۲۱) نفیو، ریچارد، هنر تحریم‌ها، نگاهی از درون میدان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، خرداد ۱۳۹۷
- ۲۲) هادی زوز، بهروز، ۱۳۹۸، تحلیل علل و پیامدهای تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران در چارچوب اقتصاد سیاسی، نشر اقتصاد فردا
- ۲۳) هوفباور گریوالیوت، کیمبرلی، ۱۳۷۶، تحریم‌های بین‌المللی و سیاست خارجی، موفقیت مشروط، ترجمه شهرام پیشکاری، تهران: وزارت امور خارجه.
- 24) Barry, C.M. and Kleinberg, K.B. 2015. Profiting from sanctions: Economic coercion and US foreign direct investment in third-party states. *International Organization*, 69(4), pp.881-912.
- 25) Chaziza, M. 2020. The impact of US sanctions on Iran's engagement and integration in the Belt and Road Initiative. *Digest of Middle East Studies*, 29(2), pp.167-182.

- 26) Fortanier, F. 2007. Foreign direct investment and host country economic growth: Does the investor's country of origin play a role. *Transnational corporations*, 16(2), pp.41-76.
- 27) Felbermayr, G. Kirilakha, A. Syropoulos, C. Yalcin, E. and Yotov, Y. 2022. The 'Global Sanctions Data Base': Mapping international sanction policies from 1950-2019. *Global Economic Consequences of the War in Ukraine Sanctions, Supply Chains and Sustainability*.
- 28) Ghahroudi, M.R. and Chong, L.C. 2020. The macroeconomic determinants and the impact of sanctions on FDI in Iran. *Economics and Business*, 34(1), pp.15-34.
- 29) Kelishomi, A.M. and Nisticò, R. 2022. Employment effects of economic sanctions in Iran. *World Development*, 151, p.105760.
- 30) Le, T.H. and Bach, N.T. 2022. Global sanctions, foreign direct investment, and global linkages: evidence from global data. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 31(7), pp.967-994,
- 31) Lektzian, D. and Souva, M. 2007. An institutional theory of sanctions onset and success. *Journal of Conflict Resolution*, 51(6), pp.848-871.
- 32) Mirkina, I. 2018. FDI and sanctions: An empirical analysis of short-and long-run effects. *European Journal of Political Economy*, 54, pp.198-225.
- 33) Nguyen, L.Q.T. and Ahmed, R. 2023. The impact of economic sanctions on foreign direct investment: empirical evidence from global data. *Journal of Economics and Development*, 25(1), pp.79-99

یادداشت‌ها:

-
- 1 Nguyen,Ahmed
 - 2 Barry,Kleinberg
 - 3 Mirkina
 - 4 Fortanier
 - 5 Le,Bach
 - 6 Lektzian,Souva
 - 7 Ghahroudi, Chong
 - 8 Felbermary,Kirilakha
 - 9 Chaziza
 - 10 Kelishomi

The impact of sanctions and international agreements on the attraction of foreign direct investment with an emphasis on technology transfer in Iran

Sayyedmohammadali Akramirad¹

Receipt: 27/01/2024

Acceptance: 18/04/2024

Zadoullah Fathi²

Hamid Tabaeizadehfesharaki³

Abstract

Sanctions are one of the deterrent and effective levers in attracting foreign direct investment (FDI). International agreements and joint investment, while being effective in attracting foreign investment, are limiting and deterring sanctions. This study was conducted with the aim of investigating the role of sanctions and international agreements in attracting FDI, emphasizing technology transfer in Iran. This comprehensive research has investigated the impact of sanctions along with the impact of other related factors by using the opinions of experts and business experts. The statistical population included 1236 managers and experts in the field of management and macro-planning, who were selected using the Karjesi-Morgan table, with a sample size of 213 people using simple random sampling. The data was obtained using a questionnaire and the exploratory factor analysis technique was used to analyze the data using the principal component analysis method. The results showed that the sanction factor has reduced financial exchanges and technological transfer, and the factors of acceptance of laws and membership in international organizations, development of international agreements and joint investment are closely related to sanctions as effective factors. They play an important role in attracting FDI and limiting and preventing sanctions.

Key word

embargo, foreign investment, technology transfer, international agreements

1- Department of Industrial Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. makramirad@yahoo.com

2- Department of Industrial Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) z_fathi46@yahoo.com

3- Department of Industrial Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. hamidtabaeizade@gmail.com